

Atf / Citation

ŞİMŞEK, M. (2022). "Mutlu, Hüseyin Kahraman (2022). *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 664 s. ISBN: 9789751751546". *Gazi Türkiyat*, 31: 235-238.

Geliş / Submitted

24.11.2022

Kabul / Accepted

17.12.2022

DOI

10.34189/gtd.31.015

BALIKESİR İLİ AĞIZLARI (İNCELEME-METİNLER-SÖZLÜK)

Mutlu, Hüseyin Kahraman (2022). Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 664 s. ISBN: 978-97-51751-54-6

Merve ŞİMŞEK*

Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük) adlı eser, 2022 yılında yayımlanmıştır. Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından yayımlanan eser 664 sayfadan oluşmaktadır. Eser, üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Bu bölümler "İnceleme, Metinler, Sözlük" tür. Kitabın ilgili bölümlerine geçilmeden "Söz Başı, Kısaltmalar, Çeviri Yazı İşaretleri" başlıkları yer almaktadır. Yazar, "Balıkesir ili sınırları içerisinde yerli ağız gruplarını oluşturan ve 1860'lı yıllara kadar konargöçer olan Türkmen, Yörük ve Çepniler ile bu üç topluluktan daha önce yerleşik hayat düzenine geçen Manavların ağız özellikleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Halk arasında "Muhacir" adıyla bilinen ve 20. asrın başlarından itibaren Balıkesir yöresine Balkanlar ve Kafkasya bölgelerinden göç eden toplulukların ağızları ise çalışmamızın dışında bırakılmıştır." ifadesiyle eserin kapsam ve sınırlılıklarını belirtmektedir. Yazar, "Çeviri Yazı İşaretleri" başlığı altında metinlerde kullanılan çeviri yazı işaretleri için Ahmet Bican Ercilasun'un "Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri" adlı bildiri metnindeki çeviri yazı alfabesini esas almaktadır. Metinlerde kullanılan çeviri yazı işaretlerinin IPA karşılıkları ünlü harfler, ünsüz harfler ve diğer işaretler olarak üzere üç ayrı tablo olarak verilmektedir. IPA harfleri için Çetin Pekacar ile Figen Güner Dilek'in "Uluslararası Fonetik Alfabe ve Türkiye'de Ağız Çalışmaları" başlıklı bildirimlerinde sunmuş oldukları alfabeler kullanılmaktadır.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. simsek-merve@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2472-230X

Eserin birinci bölümünde yer alan “Giriş” başlığı altında araştırmanın amacı, kullanılan kaynaklar ve yöntemler, Balıkesir ilinin tarihçesi, etnik durumu gibi konulara değinilmektedir. Bu duruma ek olarak derlenen her ağzın tarihi, kabile adları, hane sayıları, ocakları, yerleşim yerleri, bölge dağılımları gerek tarihî kaynaklar gerek sayısal veriler olarak verilmektedir. Genelden özele doğru bir anlatım sağlanmıştır. Bu durum ağzların daha iyi kavranabilmesi için bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Hemen ardından çalışmadaki metinlerin derlendiği yerleri gösteren bir harita yer almaktadır. Son olarak metin derleme yerleri ve derlenen yerlerin bağlı oldukları ilçeler tablosu bulunmaktadır. Bu tabloda her ilçenin köyleri, bu köylerin hangi ağız özellikleri taşıdığı kodlama yöntemiyle verilmektedir.

Birinci bölümde girişin yanı sıra derlenen metinlerin ele alındığı “Ses Bilgisi” ve “Şekil Bilgisi” ana başlıkları bulunmaktadır. Her başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Birinci bölümün ilk ana başlığı “Ses Bilgisi”dir. Bu başlık kendi içerisinde “Ünlüler” ve “Ünsüzler” olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu alt başlıkların da kendilerine ait alt başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıkların her birinde Türkmen, Çepni, Manav, Yörük ağzlarının özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenerek ses özelliklerine ait farklılık ve benzerlikler üzerinde durulmaktadır. Bu duruma ek olarak aykırı olan durumlar, seslerdeki değişimlerin nedenleri, yaygınlık derecesi, alıntı kelimelerdeki durumları gibi incelemeler yapılmaktadır.

“Ses Bilgisi” bölümünün ilk alt başlığı “Ünlüler”dir. Bu alt başlık kendi içerisinde “Ünlü Türleri” ve “Ünlü Değişmeleri” olarak ikiye ayrılmaktadır. Ünlü Türleri alt başlığı “Ara Ünlüler”, “Ünlü Uzunlukları”, “İkiz Ünlüler”, “Kısa Ünlüler” olmak üzere dört alt başlıktan oluşmaktadır. Her alt başlığın kendi içerisinde alt başlıkları bulunmaktadır. İkinci alt başlık ise “Ünlü Değişmeleri”dir. “Ünlü Kalınlaşmaları”, “Ünlü Düzleşmesi”, “Ünlü Yuvarlaklaşması”, “Ünlü Daralması”, “Ünlü Genişlemesi”, “Ünlü Türemesi”, “Ünlü Düşmesi”, “Ünlü Kaynaşması”, “Eski Şekillerin Korunduğu Örnekler” olmak üzere on alt başlığa ayrılmakta ve her alt başlığın kendi alt başlıkları bulunmaktadır. Eserde yalnızca güncel kullanımlara yer verilmeyerek “Eski Şekillerin Korunduğu Örnekler” alt başlığında dönem eserlerinde tespit edilen örnekler incelenmektedir. İncelemede ünlülü şekiller esas alınmaktadır.

Ses Bilgisi bölümünün ikinci alt başlığı “Ünsüzler”dir. Bu alt başlık “Ünsüz Türleri”, “Ünsüz Değişmeleri”, “Ünsüz Kaybolmaları”, “Ünsüz Benzeşmeleri”, “Aykırlaşma”, “Süreklileşme”, “Süreksizleşme”, “Diğer Ünsüz Değişmeleri”, “Ünsüz Türemesi”, “Ünsüz Uyumsuzluğu”, “Ünsüz İkizleşmesi”, “Yakıştırma”, “Yer Değiştirme”, “Eski Şekillerin Korunduğu Örnekler” olmak üzere on dört alt başlıktan oluşmaktadır. Yalnızca güncel kullanımlara yer verilmeyerek “Eski Şekillerin Korunduğu Örnekler” alt başlığında dönem eserlerinde tespit edilen örnekler ünsüzler bağlamında incelenmektedir. Diğer alt başlıkta olduğu gibi burada da her başlığın kendi alt başlıkları bulunmaktadır.

Birinci bölümün ikinci ana başlığı “Şekil Bilgisi”dir. İlgili bölümde “Kelime Yapımı”, “İsim Çekim Ekleri”, “Sıfatlar”, “Zarflar”, “Zamirler”, “Edatlar”, “Bağlaçlar”, “Ünlemler”, “Fiiller ve Fiillerin Çekimleri” olmak üzere dokuz alt başlık bulunmaktadır. Derlenen metinlerden hareketle gramer incelemesi yapılmaktadır. Birinci bölümde olduğu gibi bu bölümde de her alt başlığın kendi alt başlıkları bulunmaktadır. “Kelime Yapımı” alt başlığı içerisinde yer alan “Pekiştirme Ekleri” Balıkesir ili ağzında yaygın kullanıma sahip olması ve ağzın belirleyici unsuru olarak görülmesi hususunda dikkat çekmektedir. Yazar pekiştirme eklerini, “Genellikle zarf-fiil eklerinin, zarfların, bağlaçların, edatların ve nadir olarak da ünlemlerin sonuna gelerek eklendiği yapının işlevini kuvvetlendirir.” şeklinde açıklamaktadır. Ekler her yörenin kullanım şekillerine göre verilmektedir. Ortak kullanıma sahip olan ya da bir ağza mahsus olan ekler de örnekleriyle yer almaktadır. İlgili alanda hangi ağzın hangi köyünde tespit edildiği yahut eklerin hangi durumlardan sonra geldiği de anlatılmaktadır. Yazar, geleneksel gramer terimlerini tercih ederek daha anlaşılır bir anlatım sağlamaktadır. Bütün alt başlıkların örnekleri Türkmen, Çepni, Manav, Yörük ağzlarıyla mukayese edilerek verilmektedir.

Birinci bölümün sonunda “Sonuç” ve “Kaynaklar” yer almaktadır. Sonuç bölümü “Bölge Ağızlarının Ortak Özellikleri”, “Bölge Ağızlarının Karakteristik Özellikleri” olmak üzere iki bölümde incelenmektedir. “Bölge Ağızlarının Ortak Özellikleri” olarak yedi özellik verilmektedir. Özellikler arasında birincil ünlü uzunlukları, ikincil ünlü uzunlukları, dil uyumunun hangi durumlarda tam olması hangi durumlarda bozulması, dudak uyumları, ünlü türemeleri, geniz [ŋ]’si, vasita halî eki ile bağlaç veya edat olarak kullanılan kî’nin durumu, bazı zarf-fiil eklerinin sonunda görülen ünlü türemeleri gibi birçok husus yer almaktadır. “Bölge Ağızlarının Karakteristik Özellikleri” olarak yirmi bir özellik yer almaktadır. Özellikler arasında ünlüler, ünsüzler, ünsüzlerde meydana gelen değişmeler, tonlulaşmalar, zarfların kullanımları, edatların kullanımları, zaman eklerinin farklı kullanımları, şahıs eklerinin çeşitlilikleri, zarf-fiil eklerinde meydana gelen genişlemeler, hâl eklerinin durumları, isimden fiil yapma eklerinin çeşitlilikleri gibi pek çok durum değerlendirilmektedir.

Kitabın ikinci bölümü “Metinler” dir. Derlenen metinler “I. Ağız Grubu- Türkmen Ağızları”, “II. Ağız Grubu- Çepni Ağızları”, “III. Ağız Grubu- Manav Ağızları”, “IV. Ağız Grubu Yörük Ağızları” şeklinde sıralanmaktadır. Metinler içerisinde evlenme âdetleri, tahtacılık, yemek tarifi, köy işleri, hatıra, serbest konu, yangın, kış hazırlıkları, bayram âdetleri, efsaneler, köy tarihi, savaş hatıraları, masal, kaybolan gelenekler, inançlar, avcılık, atçılık, köy oyunları, dokumacılık gibi pek çok konu ele alınmaktadır. I. Ağız Grubu- Türkmen Ağızları 6, II. Ağız Grubu- Çepni Ağızları 12, III. Ağız Grubu- Manav Ağızları 17, IV. Ağız Grubu Yörük Ağızları 27 olmak üzere toplam 62 metin yer almaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü “Sözlük” tür. Sözlük alfabe sistemine ve Ahmet Bican Ercilasun’un “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri” adlı bildiri metnindeki çeviri yazı alfabesine uygundur. Yazar bu bölümü, “Burada derleme metinleri içerisinde ölçünlü dilden farklı veya yazı dilimizin sözlüğünde bulunmayan kelimelerin anlamları ve farklı şekilleri verilmektedir.” şeklinde ifade etmektedir.

Hüseyin Kahraman Mutlu’nun Balıkesir İli Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük) adlı eseri, Türkiye ağız çalışmaları içerisinde Balıkesir ilinin çalışılması noktasında önemli bir gelişme ortaya koymaktadır. Hüseyin Kahraman Mutlu’ya ve yayınevine ağız araştırmaları alanına sundukları değerli çalışma için teşekkür ediyoruz.